

politikai és egyéb EU-érdekek kizárólagos képviselőjét –, intelligens és informális módon figyelembe vehetik az otthonról jövő jelzéseket munkájuk végzésekor.

A fentebb nagy vonalakban vázolt magyar EU-lobbi jól leképezte azokat a könyv által is említett trendeket is, amelyek a 2000-es évek második felének lobbigyakorlatát jellemezték. Így jónak tekinthető például az, hogy a kormány mellett különféle más hazai szervezetek, saját, önálló módjukon beszálltak a brüsszeli arénába. Trendszerű volt továbbá az is, hogy dacára az itthoni és brüsszeli akadozó koordinációnak, több esetben egy irányba mutattak a hazai szereplők brüsszeli lépései (gondolok itt különösen a régiók bizottságában kifejtett munkára, akár az EDS kapcsán is).

Rinus van Schendelen egyelőre angol nyelven elérhető műve jó arányérzékkel megírta, több tudományág ismereteit szintetizáló alkotás. A politikatudományon kívül megtalálható benne a szervezeti menedzsment, az emberi erőforrás-gazdálkodás, valamint a pszichológia eszköztára, sőt bizonyos esetekben a mérnöki tudományok rendszereszméletű megközelítése is. A mű szövegezése pontos, célratoró, még akkor is, ha a jelenleg 27 tagot számláló EU számos régi és új tagállama nélkülözhetlenné teszi az általánosítások használatát. A könyv illusztrációként kis számú táblázatot, folyamatábrát tartalmaz, címlapja – egyértelműen utalva az előző két kiadással való folytonosságra – Niccolò Machiavellit és az Európai Bizottság Berlaymont épületét ábrázolja. A *More Machiavelli in Brussels* jelentős gyakorlati és szakirodalmi kutatómunkán alapul, amit az önmagáért beszélő, több mint húszoldalas hivatkozások jegyzéke is alátámaszt.

A könyvet jó szívvel ajánlom kormányzati tisztségviselőknek – különös tekintettel a 2011-es magyar európai tanácsi elnökségre –, de a hazai régiók, a területi és helyi önkormányzatok munkatársainak-tisztségviselőinek, valamint az üzleti és a nem kormányzati szféra Brüsszel iránt érdeklődő szereplőinek is. Az írást haszonnal forgathatják továbbá felsőoktatási és akadémiai oktatók, kutatók is.

Pálmai Zsolt

Egy főügyész emlékiratai

(Carla Del Ponte–Chuck Sudetic: *Madame Prosecutor. Confrontations with Humanity's Worst Criminals and the Culture of Impunity*. New York: Other Press, 2009. 438 o.)

Carla Del Ponte, a volt Jugoszlávia és Ruanda területén elkövetett háborús bűnöket vizsgáló ENSZ-törvényszékek volt svájci főügyésze 2008-ban olaszul¹, 2009-ben angolul² is megjelenő memoárjában ad számot a törvényszékek élén eltöltött éveiről. A könyvben feldolgozott eseményekkel kapcsolatos politikai érzékenységet jól jelzi az emlékirat fogadtatása. A könyv olaszországi megjelenése után a jelenleg Argentínában nagykövetségként szolgáló Del Pontét a svájci külügyminisztérium eltiltotta attól, hogy művéről a nyilvánosság előtt beszéljen.³

A visszaemlékezések meghatározó alapélménye a nemzetközi igazságszolgáltatás értékeinek és a diplomácia, illetve a nemzetközi politika érdekeinek egymáshoz feszülése. Carla Del Ponte a Ruandai Nemzetközi Törvényszék (ICTR) élén eltöltött négy (1999–2003), valamint az *ad hoc* Hágai Nemzetközi Törvényszék (ICTY) főügyészeként eltöltött nyolc évében (1999–2007), csakúgy mint korábbi pályája állomásain is, következetesen küzdött a kormányok által épített gumifal, a „*muro di gomma*” ellen. A főügyész által használt szemléletes metaforával arra a kormányok és politikusok által gyakran alkalmazott viselkedésmódra, taktikára utal, amellyel megpróbálják elrejteni vonakodásukat attól, hogy szembenézzenek a nemzetközi bűncselekmények felelősségre vonásának ódiomával. Ezzel a magatartással segítik a „büntetlenség kultúrájának” elterjedését és fennmaradását. Mivel a nemzeti bíróságoknak és az érintett országok vezetőinek nincs meg a megfelelő akaratuk, autoritásuk és bátorságuk a büntetlenség kultúrájának felszámolásához, ezért az író szerint a nemzetközi igazságszolgáltatás jelenti az egyetlen alternatívát a bűnösök felelősségre vonására.

A politikai akarat és a „feltételelesség” mint a siker záloga

A szerző a könyv bevezető részében röviden számot ad korábbi munkásságának főbb állomásairól; ügyvédi, ügyészi, majd szövetségi főügyészi munkájáról. Saját bevallása szerint kiábrándult, és megunta az ügyvédkedést, ezért döntött úgy, hogy a „másik oldalra”, ügyésznek áll. A szicíliai maffia, a pénzmosás és szervezett bűnözés elleni fellépésével szerez magának hírnevet. Már ekkor meghatározó élménye, hogy az „árral szemben” úszik, és ez az *ad hoc* nemzetközi törvényszékek élére történő kinevezése után sem változott. Az ICTY és az ICTR élére történő kinevezése politikai kompromisszum eredménye, így maga Del Ponte volt a legjobban meglepve, amikor megtudta kiválasztásának híreit. A szerbiai NATO-beavatkozás utáni törekény politikai hangulat-

ban a sem nem EU-, sem nem NATO-tag Svájc jelöltje a megüresedő főügyészi posztokra elfogadható kompromisszumot jelentett Oroszország és Kína, valamint az EU- és NATO-tagok számára.

Főként szerzőtársának, a korábbi újságírónak és kutatónak Chuck Sudeticnek⁴ köszönhetően a könyv hiteles és részletes beszámolót tartalmaz a délszláv válság egyes, a nemzetközi törvényszék munkájának és az egyes vádlottak háttérének bemutatásához szükséges epizódjairól. Mivel a törvényszék nem kutathatja, keresheti és tartóztathatja le a vádlottakat, ráadásul nyomozati tevékenységének sikeressége is az érintett országok együttműködésétől függ, ezért Del Ponte főügyészi munkájának legnagyobb részét, így a könyv meghatározó hányadát az együttműködésért folytatott küzdelem teszi ki. Az ICTY munkájával foglalkozó fejezetekben sorra veszi a szerbiai, a montenegrói, a bosznia-hercegovinai, a horvátországi és a koszovói vezetőkkel folytatott kötérlhúzását és viaskodását azért, hogy az említett országokat együttműködésre bírja. A balkáni országok vezetői mellett azonban súlyos kritikával illeti a „baráti” országoknak számító nyugat-európai és amerikai politikusokat és a nemzetközi szervezetek (EU, NATO, UNMIK) vezetőit is, akik politikai megfontolásokból késleltették vagy akadályozták a törvényszék munkáját. A nemzetközi közösség vezetői közül csak Colin Powell amerikai külügyminiszter, Javier Solana, az EU közös kül- és biztonságpolitikai főképviselője és Olli Rehn, a bizottság bővítési biztosja kap „jobb jegyet”. A balkáni vezetők közül csak Zoran Djindjicről, a tragikus sorsú szerbiai miniszterelnökről szól elismerően.

Del Ponte meggyőződése szerint csak a feltételeesség bírhatja együttműködésre a balkáni országok vezetőit: tehát az a taktika, hogy az ország számára kilátásba helyezett gazdasági vagy politikai előnyöket a törvényszékekkel való együttműködés feltételévé teszik. Látható, hogy e taktika sikerességéhez elengedhetetlen a „baráti” országok politikai nyomásgyakorlása. A főügyészt számos kritika érte e módszere miatt, még munkája kezdetén az ENSZ-főtitkára, Kofi Annan is dörögdelmes levélben figyelmeztette, ezzel túllép hatáskörén. Akár hiszünk a főügyész taktikájának sikerességében, akár nem, a könyvet olvasva egyértelművé válik, hogy a még szabadon lévő fővádlott elfogása legnagyobb részt a balkáni országok vagy a nyugati országok politikai vezetőinek akarától függ. Bár Radovan Karadzic a közelmúltban rács mögé került, a könyv tanulsága szerint az elmúlt tíz évben már számos alkalom kínálkozott elfogni akár őt, akár a még szabadlábon lévő Ratko Mladicot. Karadzic letartóztatása azonban hol a szerb politikai akarat hiánya, hol a NATO boszniai erőinek felhatalmazása, hol a nemzetközi szervezetekre jellemző bürokratikus lassúság miatt korábban elmaradt.

A könyvben bemutatott események és történések közül két jelentős epizódot ragadnák ki: a NATO 1999-es koszovói beavatkozásával kapcsolatos nyomozást, valamint a törvényszékekkel való szerb együttműködés és a Bosznia és Hercegovina, valamint Jugoszlávia (Szerbia és Montenegró) között a Nemzetközi Bíróság (ICJ) előtt fekvő per összefüggéseit.

Del Ponte beszámolója szerint több emberi jogi szervezet és magánember írt levelet a törvényszéknek, kérve a NATO 1999-es koszovói bombázásával kapcsolatos vizsgálatot, így a főügyész kezdeményezésére az ICTY vizsgálatot indított az ügyben. A NATO-beavatkozással kapcsolatos nyomozást viszont különösen megnehezítette, hogy a törvényszék csak minimális együttműködést kapott a nyugati országokról és a NATO-tól. A kooperáció csaknem teljes hiánya mellett megfontolandó volt az is, hogy a Bosznia és Hercegovinában, valamint Koszovóban dolgozó törvényszéki nyomozók a NATO támogatásától függtek. Ezek alapján a főügyész úgy látta, ha a nyomozást folytatja, a törvényszék egészének munkáját és működését teszi lehetetlenné. Bár 2000. június 2-án Carla Del Ponte – az ügygel foglalkozó bizottság jelentésére⁵ alapozva – bejelentette; nem találja megalapozottnak, hogy nyomozást indítson a NATO légitámadásai miatt, az ügyet azonban magában folyamatosan napirenden tartotta.

Az 1999-es NATO-beavatkozás kapcsán a könyv megjelenése után azonban egy másik epizód kapott kiemelt figyelmet a nemzetközi sajtóban és főként Szerbiában. A főügyész a koszovói eseményekkel foglalkozó fejezetben beszámol a törvényszék olyan megkezdett nyomozásáról, amelyet nem követett vádemelés. Az ügyészség által kapott információk szerint 1999 nyarán koszovói albánok száz-háromszáz embert raboltak el és szállítottak át Észak-Albániába, akik a könyv által sugalltak szerint szervkereskedők áldozataivá váltak. Mivel azonban az események a NATO-bombázás után történtek, az ICTY joghatósága már nem terjedt ki az ügygel kapcsolatos nyomozásra, illetve vádemelésre. A könyv olaszországi megjelenése után a *Human Rights Watch* is nyomozásba kezdett, s értesülései megerősítették a Del Ponte által leírtakat.⁶

Az emlékirat által felfedett összefüggések közül szintén kiemelésre érdemes a népiirtás megelőzéséről és büntetéséről szóló egyezmény tárgyában a Nemzetközi Bíróság (ICJ) előtt Bosznia és Hercegovina által Jugoszlávia (Szerbia és Montenegró) ellen indított kereset és a szerbiai hatóságok ICTY-vel való együttműködésének kapcsolata. Carla Del Ponte rámutat, hogy a Milosevic-perben és számos más perben kulcsfontosságú bizonyítékokat, nevezetesen a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság védelmi tanácsának jegyzőkönyveit Szerbia elsősorban az ICJ előtti per miatt nem adta át sokáig. Ráadásul a jegyzőkönyvek átadása után Belgrád védelmet kért az iratokra, hogy minden lehetséges módon elkerülje a dokumentumok felhasználását az ICJ vonatkozó ügyében. Goran Svilanovic akkori külügyminiszter ki is mondja a főügyésznek, hogy „Szerbia számára az állam felelősségének elkerülése a legfontosabb”. Az ICJ 2007-es ítélete kimondta; Szerbia nem követett el népiirtást, de felelős a népiirtás megelőzésének elmulasztásáért. A főügyész élesen bírálta az ICJ döntését, és kijelentette, hogy a jegyzőkönyvek birtokában az ítélet másképp alakult volna.

Del Ponte úgy látta, hogy a törvényszék hitelessége függ attól, hogy képes-e a délszláv válság minden felelőse, így a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (KLA) ellen is fellépni. A hágai *ad hoc* törvényszék és főügyészi tevékenysége fő jelentőségét a szerző

abban látja, hogy munkájuknak köszönhetően a volt Jugoszlávia területén élő egyik népcsoport sem tarthatja magát kizárólag áldozatnak.

A „győztesek igazsága”

Bár a könyv kisebb hányada foglalkozik a ruandai népirtást vizsgáló arushai ENSZ-törvényszék (ICTR) élén végzett munkájával, Carla Del Ponte súlyos kritikával illeti a nemzetközi közösséget, különösen az Egyesült Államokat és az Egyesült Királyságot a törvényszék pártatlan fellépésének megakadályozása miatt. A főügyész szerint 1994 novemberében az ICTR létrehozása már önmagában egy diplomáciai „*mea culpa*” volt a nemzetközi közösség részéről. Az 1994 áprilisában Habyarimana ruandai elnök repülőgépeinek lelövésével kezdődő katonai puccs és az azt követő, a hutuk és a tuszik közötti száznapos népirtás felelőseinek bíróság elé állítása közben amerikai és brit részről, magasabb politikai érdekek miatt, hátráltatták a népirtásért szintén felelős, ám kormányra került győztesek, a Ruandai Hazafias Front (RPF) és különösen Paul Kagame tuszi elnök felelősségre vonását. A katolikus papok és apácák érintettségének vizsgálata pedig a Vatikán és Róma együttműködésének végét jelentette.

Del Ponte szerint leváltására is politikai megfontolások miatt került sor. Költségvetési megtakarításokra hivatkozva, valamint arra, hogy a főügyész nem szentelt elég időt az ICTR-nek, Jack Straw brit külügyminiszter lobbizni kezdett Kofi Annannál az elmozdításáért. A végső megegyezés értelmében Del Ponte 2003-ban újabb négy évre az ICTY főügyésze lett, az ICTR élére azonban a gambiai Hassan Bubarac Jallow-t nevezték ki.

Carla Del Ponte leváltása az RPF elleni nyomozás végét is jelentette. Az új főügyészt nemzetközi jogvédő szervezetek azóta is bírálják, mert a törvényszék nem vizsgálja a tuszik felelősségét a népirtásban.⁷

A memoár ruandai eseményekkel foglalkozó részét olvasva megállapítható, hogy Napóleon azon állítása, miszerint a történelmet mindig a győztesek írják, sajnos máig érvényes. A ruandai események azt mutatják, hogy az *ad hoc* nemzetközi törvényszék gyakorlata sem különbözik a második világháború után létrehozott nürnbergi és tokiói büntetőbíróságoktól abban, hogy a háborús konfliktusban a győztes fél nemzetközi jogi felelősségét nem vizsgálja.

A szembenézés

Carla Del Ponte küldetéstudata volt, hogy felszámolja a „büntetlenség kultúráját”, és igazságot szolgáltatson az áldozatoknak a konfliktusokban minden érintett felelősségének bizonyításával. A narratíva arányai azonban egyes részeknél erősen felborulnak, mivel Del Ponte sokkal több időt és oldalakat szentel például az RPF és a KLA által elkövetett bűncselekmények bizonyításának, mint a szerbek koszovói etnikai tisztogatásának vagy a hutu népirtásnak. A könyv általában konfrontatív szemléletű és jellegű jól mutatja, hogy minden fejezet címe így is kezdődik: „Szembenézés Belgráddal/Zágrábbal/Kigalival.”

Sajnálatos módon a rendkívül részletgazdag és olvasmányos visszaemlékezés nélkülözi azoknak a tágabb összefüggéseknek és geopolitikai eseményeknek a bemutatását, amelyek az – egyébként súlyos kritikával illetett – országok vezetőinek viselkedését megmagyaráznák. Egy félmondatos utalásból értesülünk csak arról, hogy 2001. szeptember 11. után az amerikai kormányzat számára már nem Mladic kézre kerítése jelentette a prioritást. A tágabb összefüggések megértését a könyv szerkezete sem segíti, mivel a ruandai és volt jugoszláviai eseményeket nem tematikusan, hanem két-három éves bontásban, egymás utáni fejezetekben tárgyalja a szerző, ezáltal nehéz összerakni az összefüggő eseményeket.

A könyv egyik hiányossága, hogy Del Ponte láthatóan nem hajlandó elismerni azt, amit a memoárja egyébként világossá tesz; a nemzetközi törvényszékeket elválaszthatatlanul kötik a nemzetközi politika hatalmi viszonyai.⁸ A főügyész többször és élesen kel ki az ellen, hogy a politika beavatkozzon a nemzetközi igazságszolgáltatásba, és le is írja, hogy inkább lemond, mintsem elviselje a politikai beavatkozást, ugyanakkor folyamatosan arra próbálja rávenni a nyugati politikusokat, hogy tartsák politikai nyomás alatt a szerb, bosnyák, horvát, tuszi stb. kormányokat, így kényszerítve ki a törvényszékekkel való együttműködést.

Az emlékirat részletessége, a „főügyész asszony” és a nemzetközi politikai élet vezetői között zajlott beszélgetések ezen olvasatának megismerése jelentősen hozzájárulhat a közeli történelem jobb megértéséhez. A könyv által bepillantathatunk a közelmúlt olyan eseményeibe, amelyek következményeit máig érezhetjük a nemzetközi diplomáciában is.

A visszaemlékezésekben szokatlan objektivitással a szerző rávilágít a főügyészként elkövetett hibáira, valamint a nemzetközi törvényszékek számos intézményi hiányosságára is. Nem az a célja, hogy tanulságot generáljon, sokkal inkább azt akarta leírni, ahogyan ő és a munkatársai igyekeztek az igazságot szolgálni azzal, hogy olyan embereket bírnak együttműködésre, akik nemigen akartak kooperálni. A könyv számos tanulsággal szolgál a Nemzetközi Büntetőtörvényszék (ICC) működésére is. A zárófejezetben a szerző maga is egy csokorba gyűjti a büntetőtörvényszékek működésére vonatkozó tapasztalatait, ajánlásait, így Carla Del Ponte könyve egyben inspiráció és óvatos figyelmeztetés is a nemzetközi büntető törvénykezés jövőjére, jövőjéről.

Vincze Dalma

Jegyzetek

- 1 Carla Del Ponte: *La caccia, Io e i criminali di guerra*. Milan: Feltrinelli Edirote, 2008
- 2 Carla Del Ponte–Chuck Sudetic: *Madame Prosecutor, Confrontations with Humanity's Worst Criminals and the Culture of Impunity*. New York: Other Press, 2009.
- 3 Katie Paul: „Silent Warrior”, *Newsweek Web Exclusive*, February 27, 2009, <http://www.newsweek.com/id/186826/page/1>.
A volt főügyész szóvivőjeként és a balkáni ügyekben tanácsadójaként dolgozó Florence Hartmann könyvének (Florence Hartmann: *Paix et Chatiment*. Paris: Flammarion, 2007) megjelenése pedig

még ennél is súlyosabb következményekkel járt az íróra nézve, mivel bíróság elé kellett állni a könyvében publikáltak miatt, l. Judgement summary for Florence Hartmann, http://www.icty.org/x/cases/contempt_hartmann/tjug/en/090914.pdf.

- 4 Chuck Sudetic 1990 és 1995 között a *New York Times* újságírója volt, a boszniai háborút és a srenberinai eseményeket feldolgozó elismert könyv (*Blood and Vengeance*) szerzője, 2001 és 2005 között az ICTY tanácsadója, jelenleg az Open Society Institute munkatársa.
- 5 ICTY, Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia. <http://www.icty.org/sid/10052>.
- 6 Human Rights Watch: *Kosovo/Albania: Investigate Postwar Abductions, Transfers to Albania*. May 4, 2008. <http://www.hrw.org/en/news/2008/05/04/kosovoalbania-investigate-postwar-abductions-transfers-albania>.
- 7 Human Rights Watch: *Rwanda: Tribunal's Work Incomplete*. August 17, 2008. <http://www.hrw.org/en/news/2009/08/17/rwanda-tribunal-s-work-incomplete>.
- 8 Erről bővebben: Peter Erlinder: *Book Review – Madame Prosecutor: Confrontations with Humanity's Worst Criminals, and the Culture of Impunity*. William Mitchell Legal Studies Research Paper No. 117. 2008. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1442051##.